

LA GERMANIA I EIVISSA

Fanny Tur Riera

Fa cinc-cents anys, menestrals i pagesos mallorquins varen escriure unes pàgines plenes de dignitat en la història de les Illes lluitant per una cosa tan justa i alhora tan revolucionària que, cinc segles després, encara no hem assolit: que pagui més qui més té.

Pel que fa al paper d'Eivissa, tot i que a la Pitiüsa no va fructificar el moviment de la Germania, sí que va haver-hi eivissencs agermanats a Mallorca. Justament coneixem alguns dels seus noms *gràcies* a Josep Maria Quadrado, un historiador que va donar una visió tendenciosa i negativa d'aquest capítol de la història qualificant de criminal a qui demanava un repartiment més just i proporcionat.

Sí que va haver-hi eivissencs agermanats a Mallorca

Per què a Eivissa no va fructificar la revolta? Entenem que per la confluència de diverses causes, les principals dels quals consideram que es poden resumir en quatre:

- Eivissa vivia uns temps de crisi tant pel que fa a la mateixa subsistència com pel que respecta a la seua seguretat a la Mediterrània.
- La situació d'inseguretat de l'illa, a causa de la seua proximitat a la costa del nord d'Àfrica. De fet, quan va esclatar a Mallorca la revolta dels agermanats, Eivissa es trobava assetjada pels turcs que esperaven pacientment la seua claudicació.
- L'illa no s'havia recuperat del saqueig de les tropes d'Hug de Montcada ocorregut tres anys abans.

Baluard de Santa Tecla

Per tant, els eivissencs tampoc eren proclius a ajudar les tropes reials.

- El poblament encara no estava consolidat a l'illa, era dispers, encara escàs i proporcionalment molt menor al de Mallorca; la qual cosa dificultava l'organització de la població rural.

SITUACIÓ A EIVISSA A COMENÇAMENT DEL SEGLE XVI

Les primeres dècades d'aquella centúria varen suposar un període crític per a Eivissa: males collites i, per tant, fam - com a Mallorca- i inseguretat a causa dels constants atacs corsaris enemics turcs i algerians. Formentera continuava despoblada i suposava un punt estratègic i un pont per atacar Eivissa.

La vila d'Eivissa tenia un sistema defensiu molt precari amb unes murades medievals que dividia la vila en tres barris, però que no ofería cap seguretat davant els avanços bèl·lics. Les murades renaixentistes no es començarien a construir fins a mitjan segle i no estarien oficialment finalitzades fins trenta anys després.

Per posar tan sols algun exemple dels atacs i saqueigs que varen rebre les Pitiüses en els anys previs i posteriors a la revolta dels agermanats, mencionarem els dos episodis als quals ja vaig fer esment a la ponència presentada el passat 7 d'octubre durant les Jornades sobre la Germania organitzades per la UIB:

Les primeres dècades d'aquella centúria varen suposar un període crític per a Eivissa

A començament de segle, l'agost de 1505, una flota turca formada per quaranta naus va atacar ses Salines d'Eivissa i de Formentera. Era al voltant del dia de Sant Bartomeu i, com cada any, homes, dones i nens es trobaven treballant als estanys. Diverses galeres turques desembarcaren de nits arrasant el que trobaren i caient sobre el campament saliner. Recordem que, durant la treta de sal, els treballadors acampaven al costat dels estanys i

dormien a les barraques de fusta aixecades per a acollir-los. Les cròniques parlen de vint-i-quatre persones capturades. D'allà varen saltar a altres llocs, entre altres al quartó de Portmany, que aleshores ja comptava amb una església i on la Universitat d'Eivissa i Formentera pagava el sou d'una vigilància com veurem més endavant.

El segon episodi que cal esmentar és el saqueig que Eivissa va patir per part de les tropes d'Hug de Montcada i del qual els eivissencs encara no s'havien recuperat. L'any 1518 Carles I havia disposat que Hug de Montcada, aleshores virrei de Sicília, dirigís l'atac al país nord-africà. Així, aquest va formar una flota amb prop de 5.000 soldats i tres-cents cavalls i es dirigí a la conquesta d'Alger, tot i que com no va poder prendre-la immediatament, es va disposar a esperar uns dies i, mentrestant, es va produir una forta temporalada. El vent va aixecar tanta pols que va envoltar l'esquadra i per això, sumat al temporal, es varen perdre moltes vides i molts dels vaixells de l'esquadra.

Quan el temps es va calmar, Montcada va reunir les naus i els soldats que s'havien salvat, abandonà la costa africana i marxà amb els ferits cercant refugi on recuperar-se. Des del penó de Gibraltar es va dirigir a Eivissa i, en arribar, informà l'emperador de tot el que havia passat, qui li va donar noves ordres i, per a executar-les, havia de quedar-se un temps a Eivissa.

Mentre es reparaven a l'illa les avaries de les naus que s'havien salvat, passaven els mesos i els soldats no cobraven el seu sou. Farts de la situació es varen amotinar i varen arrasar l'illa robant tot el que varen trobar, especialment menjar. Els jurats de la Universitat d'Eivissa i Formentera demanaren a l'emperador una compensació pels grans danys ocasionats. Reparades les naus, Montcada va marxar de l'illa; Carles I va enviar una carta en què reconeixia el

que havia passat i es comprometia a valorar i pagar els danys:

... Dn. Hugo de Moncada, nuestro capitán general desa armada contra infieles, nos ha hecho saber la ... que la gente de la dicha armada os ha dado y el daño que a su causa habeys resebido en vuestras heredades, y como lo habeis tolerado y tolerais para servicio nuestro, como buenos y fieles vasallos y servidores, lo qual os agradecemos y tenemos mucho en servicio, y placiendo a Dios nuestro Señor, os mandaremos mirar en vuestra gratificación y en lo que más os tocare, como el caso y vuestra mucha afección y fidelidad lo merecen..

L'any següent el monarca va enviar a Eivissa Luis de Bracamonte perquè fes l'estimació dels danys causats i els va quantificar en 28.395 ducats, que la Corona mai va pagar, tot i les promeses. Cent anys després la Universitat continuava reclamant els sous.

LES FONTS

S'ha conservat molt poca documentació d'aquells anys a l'Arxiu Històric d'Eivissa i Formentera (AHEiF), tot i que sí que es conserva documentació anterior. Ara bé, fa més d'una dècada l'AHEiF va adquirir un pergami que conté la carta de compra d'una nau que té un paper protagonista en aquesta història.

A més, a través dels llibres d'un dels oficials més importants de l'antiga Universitat d'Eivissa, el clavari, en aquest cas el llibre de Clavariatge del bienni 1520-1521, hem pogut trobar alguna referència a Mallorca; alhora que podem conèixer quines eren les prioritats dels jurats eivissencs a través dels pagaments que feia l'oficial en nom del govern local: la defensa de l'illa i la subsistència, la qual cosa és una prova més de la precària situació de les Pitiüses. Les despeses eren bàsicament per dues qüestions:

- Comprar blat o bescanviar-lo per sal.

- Per pagar guaites i talaies; és a dir, per a la vigilància de la costa, com ara el cap des Jueu o l'església de Portmany, així com per al manteniment d'edificis tan directament relacionats amb la fabricació de vaixells i, per tant, amb l'activitat corsària i defensiva de l'illa. El llibre recull també les despeses realitzades per a obres de millora a la casa de la drassana ... per adobar los terrats i porxo de la tarassana...»¹.

S'ha conservat molt poca documentació d'aquells anys a l'Arxiu Històric d'Eivissa i Formentera (AHEiF)

Quant a les referències a Mallorca, són dues:

He pagat a Andreu Rossello Thomas Garau per borrar y .. Carnsalada per la anada ... feren los Jurats ... **per guarda del navili de Mallorcas**, segons albarà...»

i

He pagat a Pere Garbí per lo avis que (h)a portat de noves de moros, dit mes **per los defenedors de Mallorcas** segons albarà. Deu lliures... »².

ELS AGERMANATS I EIVISSA

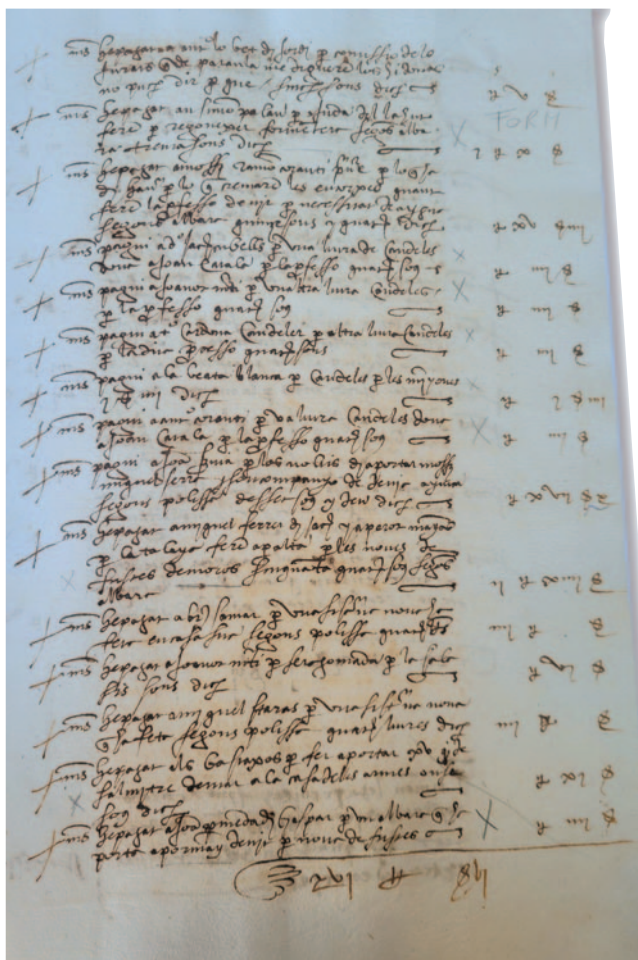
No cal vincular només amb una derrota la relació dels agermanats mallorquins amb Eivissa. L'any 1521, un any abans de la batalla que es va lliurar a la zona de Talamanca, s'havia produït un altre episodi amb un caire ben diferent: l'ajuda de Joanot Colom i els seus homes al poble d'Eivissa. Així, mentre l'illa es trobava assetjada i en una situació crítica per manca de queviures, un vaixell eivissenc va aconseguir burlar la vigilància de les galiotes enemigues, arribar a Mallorca i avisar les autoritats mallorquines i demanar-

1 I – ADMINISTRACIÓ LOCAL. Llibre del Clavari 1520-1521. AHEiF

2 I – ADMINISTRACIÓ LOCAL. Llibre del Clavari 1520 – 1521. AHEiF

3 MUT, V. *Historia del reyno de Mallorca*. Cap. VII, pàg. 394. Palma: 1650.

4 FAJARNÉS TUR, E. *Les Pitiüses: opuscles*. Pàg. 126. Edició crítica en català coordinada per TUR RIERA, F. Eivissa: Ajuntament d'Eivissa; Institut d'Estudis Balearics; Miquel Costa ed. (*La Germania en Ibiza: estudio histórico*, 1929).

Llibre del Clavari de 1520-1521

los ajuda i gra, sense obtenir resposta positiva. De fet, en una de les cartes enviades a Mallorca en aquells anys, els jurats asseguraven que «...aquesta vostra illa, en la part furana, per destruïda y despoblada per les moltes fustes de moros, turchs e infaels que de cada dia nos infesten e cativan... ».

Joanot Colom va demanar que s'ajudàs els eivissencs

Tot i que la mateixa necessitat de blat la patia Mallorca, davant la manca de resposta dels jurats mallorquins, Joanot Colom va demanar que s'ajudàs els eivissencs i, pel seu compte, pagaren de les seues butxaques algunes naus i

enviaren blat i 600 lliures para la gente de la plaza⁵. L'historiador Fajarnés Tur dedicà en el seu opuscle sobre la Germania a Eivissa el reconeixement al líder dels agermanats per aquest fet, en què assegurà que s'ha de considerar com un tret de generositat que enalteix Joanot Colom, incitador del benefici comú i principal de la conjuració popular⁶.

És probable que Colom esperàs que l'ajuda obrís la possibilitat d'una major implicació dels eivissencs en la revolta i és altament probable que uns i altres tinguessin intercanvi d'impressions i negociacions, perquè existeixen diverses referències historiogràfiques a les sospites que

tingueren els mascarats de l'actuació d'alguns eivissencs. En qualsevol cas, el trencament del bloqueig i l'ajuda rebuda va fer que els turcs no aconseguissin guanyar la plaça d'Eivissa i desistissin de la seua conquesta.

1522

Un any després d'aquell fet, un dels vaixells que formava part de l'estol dels agermanats que havia partit de Mallorca per fer el cors i aconseguir subministraments va haver d'abordar Eivissa empès pel temporal. Quan el virrei Gurrea ho va saber, sembla que els va convèncer amb promeses perquè es passassin al seu bàndol. Els mariners que conformaven la tripulació del bergantí es varen quedar a Eivissa amb el vaixell i canviaren de bàndol.

Fajarnés i Quadrado aporten dues versions diferents de com la tripulació de la nau, la millor dels agermanats, es va passar al bàndol mascarat: segons Fajarnés Tur, la seua arribada va ser conseqüència d'un temporal i, seduïda per les promeses del virrei que els regalava la nau amb els seus aprestos i bastiments, va ser la mateixa tripulació qui la va lliurar. Fajarnés va publicar el seu primer opuscle sobre la Germania de Mallorca uns mesos abans que Quadrado la seua història de les Balears, el mateix any de 1888.

Fajarnés va publicar el seu primer opuscle sobre la Germania de Mallorca uns mesos abans que Quadrado

Segons Josep Maria Quadrado i Nieto, la nau, que era la més important que tenien els agermanats, coneguda com a fusta dels pescadors, després que la majoria de la tripulació s'amotinàs i llançàs el capità a la mar, va fugir cap a Eivissa i la va lliurar al virrei.

Per introduir un element nou, com hem dit més amunt, a l'ÀHEIF es conserva la carta de venda d'aquesta nau, feta a Eivissa el 2 de juny de 1522 per Joan Escrivà, Nicolau Soldevila i altres a Aldonça Gurrea, esposa de Miquel de Gurrea, per 232 sous. Per tant, és evident que fos quina fos la manera en què els mascarats varen aconseguir la nau, va ser el virrei de Mallorca qui va beneficiar-se personalment d'aquest afer, amb l'afegit d'un episodi més a la seua trajectòria plena de punts foscos.

Quan els agermanats de Mallorca ho varen saber, es varen dirigir a Eivissa amb l'objectiu de recuperar el bergantí i castigar la traïció. A final de maig o principis de juny de 1522, l'esquadrilla llevà ancores i sortí de la badia de Palma rumb a Eivissa. En arribar a les costes d'Eivissa i passar per davant Santa Eulària, després de disparar un tir de

5 QUADRADO, JM. Op cit. Pàg. 1331-1332.

6 FAJARNÉS TUR, E. *Les Pitiuses: opuscle*. Pàg. 130. Edició crítica en català coordinada per TUR RIERA, F. Eivissa: Ajuntament d'Eivissa; Institut d'Estudis Balearics; Miquel Costa ed. (*La Germania en Ibiza: estudio histórico*, 1929).

7 QUADRADO, JM. Op cit. Pàg. 1366.

8 QUADRADO, JM. Op cit.

canó com a contrasenya, el grup de menestrals eivissencs desembarcà a fi de captar adeptes, amb l'esperança que molts de pagesos de l'illa s'incorporarien al moviment. Però no sembla que hi hagués adhesions, tot i que la referència la coneixem per Josep Maria Quadrado i potser ho asseguràs per reforçar la visió de manca de suports que volia donar de la revolta ...Iban con los expedicionarios unos menestrales ibicencos que hicieron escala en Santa Eulàlia...nadie, sin embargo, se incorporó á los rebeldes al desembarcar en la isla Plana, frente al puerto...»⁵.

Els agermanats varen assetjar i combatre a Eivissa des del 7 de juny fins al 15 de setembre de 1522

Fent bones les dades de Fajarnés Tur⁶, els agermanats varen assetjar i combatre a Eivissa des del 7 de juny fins al 15 de setembre de 1522 i intentaren en diverses ocasions desembarcar a la punta dels Andreus. Finalment, comandats per Francesc Colom, varen aconseguir desembarcar a la punta que a partir d'aleshores seria coneguda també com punta dels Mallorquins. A l'expedició va morir Domènec, el segon de Francesc Colom i persona de la total confiança de Joanot. La derrota va suposar un colp molt dur i els agermanats que varen sobreviure a la batalla i a la repressió posterior varen partir cap a Mallorca.

A l'illa Plana d'Eivissa es varen ajusticiar alguns agermanats

LA REPRESSIÓ

Gairebé tots els historiadors coincideixen en reconèixer, quan no criticar obertament, la ferotge repressió

que es va donar a Mallorca per part dels mascarats. A l'illa Plana d'Eivissa, lloc que temps després serviria de llatzeret, es varen ajusticiar alguns agermanats. Altres varen ser enviats a galeres. Va ser un avís de com els mascarats es comportarien amb els vençuts, amb la intenció d'esborrar de la història noms i fets. Per cert, que Quadrado confon l'illot dels Penjats amb l'illa Plana, en pensar que el primer topònim es devia als agermanats ajusticiats⁷.

ELS EIVISSENCS AGERMANATS

Josep Maria Quadrado va documentar els noms d'alguns eivissencs agermanats⁸:

- Bernat Isern, paraire.
- Tomeu Genís, pintor.
- Francesc Torres de Monserrat.
- Antoni Torres.
- Francesc Bofill, sastre.
- Pere Rosselló, teixidor.
- Joan Serra, picapedrer.

i algun altre, com Torres de Cala Llonga.

Els qui no varen morir en la batalla, com Genís o Isern, varen tornar a Mallorca. També està documentat almanco un eivissenc entre els agermanats mallorquins executats. Es tracta de Martí Canyassas, fill d'Eivissa⁹.

EIVISSA DESPRÉS

Per sort, Eivissa no va rebre ni obtenir cap privilegi ni cap benefici d'aquells fets, com sí que va tenir Alcúdia, que va ser premiada com a ciutat fidelíssima. La carta d'agraïment de Carles I només feia referència al governador; és a dir, al representant del rei a l'illa, als jurats i a la Universitat: A los amados y fieles nuestros los Jurados, Consejo y Universidad de la villa e isla de Ibiza...Por D. Miguel de Gurrea, nuestro Lugarteniente general, y por el Gobernador de esa Isla, havemos entendido con cuanta fidelidad y buen esfuerzo habeis resistido a los populares del Reyno de Mallorca...»¹⁰.

Per la banda dels mascarats, Quadrado només aporta el nom d'un mascarats eivissenc mort a la batalla de Tamanca. Es tracta de mossèn Antoni Vidal. Entenem que és una evidència més que la presència local de mascarats a la batalla va ser testimonial. Eivissa va ser l'escenari, però l'enfrontament va ser entre els agermanats i els mascarats mallorquins. El cronista menorquí va reconèixer que En los ibicencos no consta que se hiciera castigo alguno, a pesar de los indicios de conspiración descubiertos»¹¹.

La premsa progressista menciona el paper dels agermanats com un referent per a les reivindicacions republicanes

Així, Eivissa va veure marxar per sempre el lloctinent reial Miquel de Gurrea que només va deixar a la Pitiüsa el record de les despeses de la seua estada al castell-Almudaina i el d'una batalla lliurada molt a prop del port i de la vila.

LA REVOLTA DE LA GERMANIA, REFERENT DE L'ESQUERRA EIVISSENCA I REPUBLICANA

Per regla general, la premsa progressista menciona el paper dels agermanats com un referent per a les reivindicacions republicanes i lamenta el paper de l'illa en aquells fets històrics en identificar Germania amb democràcia i llibertat ¡Oh! si pudieran hablar las Vaquerías de Asturias y Galicia, las Germanías de Valencia y Mallorca... No tenemos necesidad de esforzarnos mucho para probar que la monarquía y la democracia son tan incompatibles como lo son el mal y el bien, la mentira y la verdad, el crimen y la virtud, la ignorancia y la ciencia...»¹². Idò això. ■

9 FAJARNÉS TUR, E. *Les Pitiüses: opuscles*. Pàg. 144. Edició crítica en català coordinada per TUR RIERA, F. Eivissa: Ajuntament d'Eivissa; Institut d'Estudis Baleàrics; Miquel Costa ed. (*La Germania en Ibiza: estudio histórico*, 1929).

10 I – ADMINISTRACIÓ LOCAL. Llibre de Juraria 1647 – 1648. Còpia de la carta signada a Valladolid, 11 de setembre de 1522.

11 QUADRADO, JM. Op cit.

12 *-La Unión (republicana)*. 20 d'agost de 1900. HME